

НАРОДНА АРХІТЕКТУРА І ПОБУТ ЗАКАРПАТЯ У ТВОРЧОСТІ ФЕДОРА МАНАЙЛА

У залах Закарпатського музею народної архітектури побуту в січні-лютому цього року експонувалась персональна виставка творів відомого українського художника Ф. Ф. Манайла (1910 - 1978 р.р.). На ній було презентовано близько 200 робіт (живопис, замальовки олівцем і вугликом, декоративні диньки тощо) етнографічного характеру.

Важко, мабуть, відшукати художника, який би так глибоко й досконало знат життя та побут народу і так повно правдиво відобразив його у своїх роботах.

Життя трудячих, їх радощі і болі, щоденна праця селянина, від котрої відходило лише в поодинокі дні свят - все це проходило на очах майбутнього художника ще раннього дитинства і залишило свій карб на все життя.



Федір Манайло

Народився Ф. Ф. Манайло 1910 р. в с. Іванів Мукачівського р-ну на Закарпатті, і пізніше, скінчивши шість класів Мукачівської гімназії, а відтак Вищу художньо-промислову школу в Празі (1936 р.) і поселившись із того часу в Ужгороді, митець не зраджував своєму життєвому кредо -

працювати в народі і для народу. Народні ідеали краси і добра, правди і мудрості ввійшли у його плоть і кров і стали міцним підмурівком естетичних поглядів і художньої практики. По натхнення він йшов до Карпатських гір, мілих зворів і дзвінких потоків, струнких смерек і запашних трав, до зелених полонин і високих кичер. Ішов у народ, "межи люди", як любив говорити сам. Цікавився знаряддями праці, предметами побуту, народною ношею, слухав і записував казки і легенди, спостерігав народні звичаї, свята та обряди. Коло його інтересів було широким: він вивчав архітектуру Закарпаття, народні страви і транспорт, побут лісорубів і вівчарів, давні дитячі іграшки, ткацтво і гончарство, народну медицину, столярство, різдвяну вертепну драму, особливості писанок і вишивок і т. д. Його не випадково називали ходячою енциклопедією етнографії Закарпаття.

Коли в Ужгороді створювався музей народної архітектури і побуту, він розробляв ескізи огорож та інтер'єрів, зокрема бойківських хат.

Він планував відтворити у музеїніх будівлях теми про колядників на Верховині, народне захарство та лікування травами, лущення кукурудзи тощо. Федір Федорович розробив для музею ґрунтовні плани збору експонатів, які нараховують близько тисячі назв речей і предметів народного побуту. Ф. Манайло також автор мистецького оформлення ресторану "Верховина" на мальовничій околиці Києва та подібних споруд в інших містах.

Своєрідним вступом до виставки його творів на етнографічну тематику є монументальне живописне полотно "Карпати" (1961) - картина глибоко символічна, філософськогозвучання. Гори, ніби велетенські піраміди, виростають із надр землі і велично злітають своїми засніженими вершинами аж ген у небеса, а під лінією снігів - яскраві зелені шати лісів і трав - буяє весна, пора, которую художник так любив. Далекі серпантини перевалу ніби кличуть до себе, а обабіч - стрункі, вічно юні смереки. Між горами, у видолинку - живописний ланцюг хат.

Окремий цикл творів присвячено мудрим народним машинам, що їх виготовляли простим інструментом народні умільці. "Прадіди техніки" (1975), "Старі станки" (1975), "І

"посипалась мука без муки" (1976), "Сріберніничельниці та золоте бердо" (1976) - полотна, що не просто передають зміст щоденної селянської праці, а й утверджують ідеал народного генія.

"Прадіди техніки" та "Старі станки" у яскравих, теплих тонах змальовують жорна, точила для ножів і сокир, шатківницю на капусту, щіль на вовну, прес ("шахта") для вина, ступи. Кожна річ тут монументальна, проста і добротна, а водночас і майстерно зроблена - і передають вони простонародне розуміння прекрасного: робити просто, доцільно, гарно, так щоб залишити по собі добру пам'ять.

У роботі "І посыпалась мука без муки" за звичайним інтер'єром сільського млина, за такими звичними деталями водяного механізму (ківш для насипання зерна, ящик з акцентацією на жовтій, золотій муці, що сиплеється з нього з поміж жорен, штрихи колеса, яке приводить у рух верхнє жорно) бачимо перш за все золоті руки народного майстра, що нескладним інструментом, переважно однією сокирою, полегшував труд селян (досить прозора асоціація : золота мука - золоті руки).

У картині "Сріберніничельниці та золоте бердо" зображене в інтер'єрі хати звичайний ткацький верстат, який побутував чи не в кожній селянській хаті і забезпечував селянську родину одягом. Ткацький верстат ("кросна") подано з усіма деталями, та головна увага художника спрямована наничельниці (у білому, сріблястому кольорі) і бердо (у золотистому кольорі). Ф. Ф. Манайло досягає цим символічногозвучання: золоті, натруджені руки народного майстра виготовляють вічні коштовні речі, що не тільки повсякденно слугують селянській родині, а й милують око, зігривають і звеселяють душу.

Як чудовий знавець народного побуту, виявив себе художник і в картинах "Поливанки" (1970), "Коляди" (1972), "В гуцульській хаті" (1976), "Гуцульська комора" (1977), "Юр'янік" (1972) та інших. У "Поливанках" та "Колядах" митець відтворює високохудожні народні звичаї радуватись приходові весни, коли знов у всій своїй повніві забуяє життя, коли запахне за селянським плугом свіжа рілля, а в гірськім краю злинуть сріблясті дзвіночки - переливи - час на полонину !



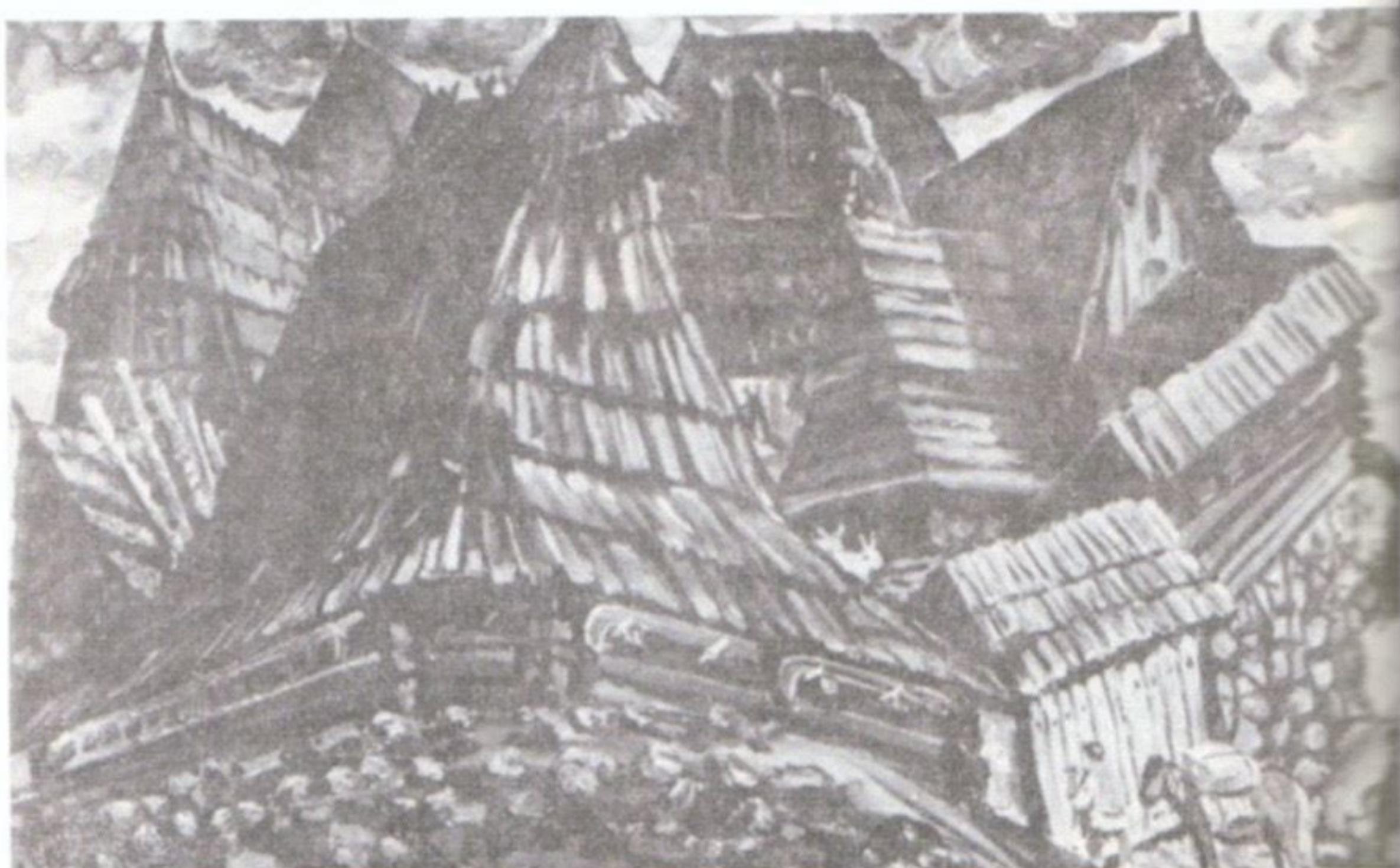
Селянське обійстя

Життєва, справді земна, основа цих картин очевидна - тут і традиційні обрядові калачі, крізь які дивляться на сонце (прадавній слов'янський звичай), і веселий, велелюдний натовп в яскравому гуцульському строї, і щедра годівля худоби, і

збуджені вершники, і такі веселі кольори, що аж в очах рябіє, кожна постать аж випромінює непідробну щирість і доброту.

У творі "Гуцульська хата" бачимо традиційне розташування печі, меблів, підвішену над ліжком жердку з ліжниками, фрагмент мисника з тарілками, червоні сердачки. Все це подано в інтенсивних барвах, які так полюбляють гуцули і які взагалі властиві Ф. Ф. Манайлові.

У роботі "Гуцульська комора" художник не змальовує сховища предметів побуту, окрім обрядових атрибутив, а показує її як своєрідний музей народного мистецтва і побуту. Тут можна побачити найрізноманітніші речі: ручну ступу колотівку для збивання масла, коновки і барилки, глечики корзини, сідло ("тарницю") і клубки ниток, різдвяні маски вінок часнику...



Гуцульська гра жда

Колоритний побут вівчарів відтворює картина "Кошара". У похмурих тонах, виконана "Лісосіка" (1942), її тональність асоціюється з важкими днями війни. "Селянське обійстя" відтворює традиційну садибу селянина - з хатою, хлівом для

худоби і колодязем. На картині "Ганок" теж бачимо традиційну селянську хату з синіми смугами по стиках брусів і ганок з різьбленими стовпчиками та розкосими художніми вставками-підпірками. Такі хати побутували на Закарпатті в долинах річок Тересви і Тереблі. Перед ганком мальви - жовті, рожеві - вони чудово гармонують з синім обрамленням брусів житла. Гуцульська гражда (з одноіменного твору митця) - така яскрава, мажорна, а одночасно сурова, мужня й загадкова. І загадковість ця йде з тих давніх часів, коли гражди виконували оборонну функцію, а генетично, можливо, були навіть зв'язані із загадковими етрусками, бо подібні, навіть в окремих деталях, до давнього етруського дому.

Окремої уваги заслуговує цикл замальовок народного одягу, предметів побуту і селянських типів. Виконані вони олівцем або вугликом в 1930 - 1932 р.р.

Замальовки предметів побуту і народного мистецтва могли б стати матеріалом для окремої наукової розвідки. Відтворено в них різьбу на сволоках і скринях, ярма з різьбленим і випаленим орнаментом (с. Верхнє Водяне), різьблені мисники, стілець, кушку для точильного каменю, стіл-скриню, фрагмент ліжка з різьбою (с. Косівська Поляна), коновки, ручну ступу, мідний топірець, куделю й веретено (м. Рахів), пасківець з Ясіня, підсвічники з Білина і Roztok, різьблене ліжко і стіл з випаленим орнаментом (с. Росішка), барилки, коновки, сільнички, дитячу колиску, ступки, ворота з різних сіл Рахівщини, а також столи-скрині (один з 1856 р.) та сусік для зерна з рідного села художника - Іванівців. На цих речах відображене справжнє багатство орнаментів: традиційні шестипелюсткові розетки, крапочки, рисочки, кривульки, кружечки, хрестики. Хист народних митців виразно проступає і в акуратно складених коновках та бербеницях, і у монументальних, змайстрованих з одного шматка дерева, ступках, і в продуманих столах-скринях та засіках для зерна.

Кілька картин - геройчного плану - ґрунтуються або на конкретних історичних постатях ("Олекса Довбуш", 1950), або на постатях зв'язаних з фольклорною традицією чи стародавніми літописними пам'ятками ("Князь Лаборець", 1975), або на казкових мотивах ("Іванко сильний", 1942), а також на реальних історичних подіях ("Борня за волю", 1975).

Могутня постать народного месника Олекси Довбуша з піднятим над головою каменем, що ось-ось упаде на голови катів, символізує силу й нескореність народу.

Постать напівлегендарного давньоруського князя Лаборця, резиденція якого, згідно з переказами, знаходилась в Ужгороді, опоетизовано в народних піснях, легендах, літературних творах. У "Князі Лаборці" Ф. Ф. Манайло відтворив жорстоку січу між дружиною Лаборця і угорськими кочівниками в Ужгородському укріпленні, князь із рештками дружини вибрався з міста, але кочівники догнали його біля річки у нинішній Словаччині і вбили. Річка ця донині носить назву Лаборець...

Картина "Іванко сильний" написана за мотивами народної казки про Іванка, що підкорив собі і запряг у ярмо диких звірів. Звернення художника у тривожний 1941 р. до цього мотиву невипадкове, і це не втеча від реального життя, а показ сили народного духу і безсмертя народу, віра у перемогу над фашизмом. Міцно упершись в рідну землю, ніби вріси у неї, Іванко перемагає, бо належить до когорти Антейів: його вигодувала рідна земля, зробила його сильним і невмирущим.

"Борня за волю" відтворює основні віхи в історії Закарпаття, починаючи з 878 року і аж до визволення краю Радянською Армією (1944 р.), та возз'єднання його з Радянською Україною (1945 р.).

Експонувалися також ескізи колиб, які за задумом художника мали бути збудовані і стати їdalнями і кафе. На окрему розмову заслуговують декоративні диньки - їх на виставці експонувалось понад тридцять. Це своєрідне цікаве мистецтво. Кожна така динька оригінально орнаментована і має свою назву: "Танок", "Лісова царівна", "Колядники", "Гуцульська венера", "Лісоруби".

Вироби із засушеного гарбуза прийшли до нас з давнини. Жінки, щоб прикрасити житло, навчилися виготовляти з них предмети домашнього вжитку-глеки, кухлі, чашки. Ще й досі в деяких африканських країнах користуються в побуті подібними виробами. На Закарпатті ж ними прикрашають житло.

Досвід передавався з покоління в покоління. Були навіть виведені окремі сорти гарбузів. На тижневому зав'язку

гарбуза жінки вирізали різні орнаменти та сюжети. При зростанні ушкоджень штрихи художника доповнювалися наростами. Так з'явилися незвичайні композиції ("Народне весілля", "Сільські молодиці", "Дідо й баба", "Молодий і молода", народні маски, дитячі іграшки).

Нічого не сказано про ще багато чудових картин художника, серед яких варто згадати такі як "Молода гуцулка" (1934), "Вечорниці" (1936), "Вічний спокій", замальовки окремих дерев'яних церков тощо, але й те, що сказано, підтверджує думку про те, що талант Митця не може розквітнути без живого зв'язку з життям народу, його мріями і щоденними турботами. Як художник з крові й плоті народної залишився Ф. Манайло у пам'яті живих. Таким справді народним є і його невмируще мистецтво. Мистецтво, яке належить народові.

Копітку роботу по організації виставки провели науковці Закарпатського музею народної архітектури і побуту, які творчо підійшли до спадщини митця, систематизували картини, відповідно їх оформили і донесли до глядача. Значну допомогу в організації виставки надали діти художника - син Іван та дочка Катерина.

1979 р.